

**XXI ASRDA ZHRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING ILMIY MEROSIGA
MUNOSABAT**

Jo'rayeva Fotima

*Andijon davlat pedagogika institute O'zbek tili va adabiyoti
yo'nalishi 3-bosqich talabasi*

Komilova Umidaxon Kaxramon qizi

*Andijon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi E-mail:
komilovaumida2902@gmail.com*

Annotatsiya: *biz ushbu maqolada buyuk boburiylar saltanatini barpo etgan Zahriddin Muhammad Bobur shoh va shoir hayoti va ijodiga to'xtalamiz. Zahriddin Muhammad Bobur bobomizning shonli tarixi, ilmiy merosi, bizgacha yetib kelgan va hali hanuz oxori to'kilmagan ijod namunalari tatbiq etamiz. Asarlarida bizga bergan nodir nasihatlar-yu, bir qancha sohadagi ilmiy ishlarini tahlil etamiz. Bilamizki, Zahriddin Muhammad Bobur qomusiy olim sifatida qadrli va sharaflil inson. Buni o'zining "Boburnoma" si bilan isbotlagan. Shoh asarini ham tahlil qilish orqali bir qancha ma'lumotlarga ega bo'lamiz.*

Kalit so'zlar: *Zahriddin Muhammad Bobur, qomusiy olim, ilmiy meros, "Boburnoma", ilmiy asarlar, g'azal, ruboiy.*

Annotation: *In this article, we will focus on the life and work of Zahriddin Muhammad Babur, the king and poet who founded the great Babur dynasty. We will apply the glorious history, scientific heritage, and creative examples of our grandfather Zahriddin Muhammad Babur that have reached us and that have not yet been completely exhausted. We will analyze the rare advice he gave us in his works and his scientific work in several fields. We know that Zahriddin Muhammad Babur is a valuable and honorable person as an encyclopedist. He proved this with his "Baburnama". We will also gain some information by analyzing the king's work.*

Key words: *Zahriddin Muhammad Babur, encyclopedist, scientific heritage, "Baburnama", scientific works, ghazal, rubai.*

Аннотация: *В этой статье мы сосредоточимся на жизни и творчестве Захриддина Мухаммада Бабура, короля и поэта, основавшего великую династию Бабуров. Славная история, наследие и примеры творчества, дошедшие до нас и до сих пор не исчерпанные, – это научное воплощение идей нашего деда Захриддина Мухаммада Бабура. Анализируются его редкие советы, данные в его трудах, и его научные работы в различных областях. Мы знаем, что Захриддин Мухаммад Бабура был ценным и уважаемым человеком, как энциклопедист. Он доказал это своей «Бабурнамой». Анализируя труды короля, мы также получим некоторую дополнительную информацию.*

Ключевые слова: *Захриддин Мухаммад Бабура, энциклопедист, научное наследие, «Бобурнома», научные труды, газель, рубаи.*

Bobur (taxallusi; to'liq ismi Zahiriddin Muhammad ibn Umarshayx Mirzo) — o'zbek mumtoz adabiyotining yirik vakili: buyuk shoir; tarixchi, geograf; davlat arbobi, iste'dodli sarkarda; boburiylar sulolasi asoschisi, temuriy shahzoda. Boburning otasi — Umarshayx Mirzo Farg'ona viloyati hokimi, onasi — Qutlug' Nigorxonim Mo'g'uliston xoni va Toshkent hokimi Yunusxonning qizi edi. Boburning onasi o'qimishli va oqila ayol bo'lib, Boburga hokimiyatni boshqarish ishlarida faol ko'mak bergan, harbiy yurishlarida unga hamrohlik qilgan.

Umarshayx Mirzo xonadoni poytaxt Andijonning arki ichida yashar edi. Hokim yoz oylari Sirdaryo bo'yida, Axsida, yilning qolgan faslini Andijonda o'tkazardi. Boburning yoshligi Andijonda o'tgan. Bobur barcha temuriy shahzodalar kabi maxsus tarbiyachilar, yirik fozilu ulamolar ustozligida harbiy ta'lim, fiqh ilmi, arab va fors tillarini o'rganadi, ko'plab tarixiy va adabiy asarlar mutolaa qiladi, ilm-fanga, she'riyatga qiziqqa boshlaydi.¹¹⁸ Dovyurakligi va jasurligi uchun u yoshligidan «Bobur» («Sher») laqabini oladi.¹¹⁹ Keyinchalik, «Boburnoma» asarida Bobur Xoja Ahror ruhi bir necha bor uni muqarrar halokatdan, xastalik va chorasizliqdan xalos etganini, eng og'ir sharoitlarda rahnamolik qilganligini ta'kidlaydi.

Otasi Axsida bevaqt, 39 yoshida fojiali halok bo'lgach, oilaning katta farzandi, 12 yoshli Bobur valiahd sifatida taxtga o'tiradi (1494 yil iyun). Movarounnahr 15-asr oxirida o'zaro nizolashayotgan temuriy shahzodalar yoki mulkdor zodagonlar boshchilik qilib turgan, deyarli mustaqil bo'lib olgan ko'pdan-ko'p viloyatlarga parchalanib ketgan edi. Movarounnahr taxti uchun kurash avjga chiqqan, turli siyosiy fitnalar uyushtirilmoqda edi.¹²⁰

Boburning dastlabki siyosiy maqsadi Amir Temur davlatining poytaxti, strategik va geografik jihatdan muhim bo'lgan Samarqandni egallash va Movarounnahrda markazlashgan kuchli davlatni saqlash, mustahkamlash hamda Amir Temur saltanatini qayta tiklashdan iborat edi. 1495—1496-yillarda Bobur Samarqandga ikki marta muvaffaqiyatsiz yurish qiladi. 1497-yil kuzida u Samarqand atrofidagi bir qancha joylarni va 7 oylik qamaldan so'ng Samarqandni egallaydi, Boysung'ur Qunduzga qochadi. Shahar qamal tufayli nihoyatda og'ir kunlarni boshidan kechirmoqda edi. Hatto ekkulik don ham topish mushkul edi. Bobur qo'shinni ta'minlashda katta qiyinchiliklarga duch keldi. Navkarlaridan ayrimlari Andijon va Aysi tomon qochib ketadilar. Buningustiga Andijonda qolgan ayrim beklar Boburdan yuz o'girib, uning ukasi Jahongir Mirzo tarafiga o'tadilar. Andijondan ko'ngli notinch bo'lgan va iqtisodiy qiyinchiliklarga uchragan, ayni zamonda og'ir xastalikni boshidan kechirgan Bobur Samarqandni yuz kun idora etgandan so'ng, uni tark etishga qaror qiladi, ammo Xo'jandga yetganda Andijon ham qo'ldan ketib, muxoliflar ixtiyoriga o'tganini eshitadi. Boburning Toshkent hokimi, tog'asi Mahmudxon ko'magida Andijonni qayta egallashga urinishi natija bermaydi.¹²¹ Bobur Temuriylar

¹¹⁸ Abdulhad Muhammadjonov, Abdurashid Abdugafurov O'zME

¹¹⁹ Azimjanova S. Indiyский divan Babura. T.: Fan, 1966.

¹²⁰ Manba <https://tafakkur.net/zahiriddin-muhammad-bobur.haqida>

¹²¹ Azimjonova S, Zahiriddin Muhammad Bobur, Maqolalar to'plami, T., 1995; Axmedov Bobur, Istorikogeograficheskaya literatura Sredney Azii

XVI—XVIII vv. (Pismennye pamyatniki), T., 1985; Samoylovich A., Sobraniye stixotvorennyy imperatora Babura, Petrograd, 1917; Stebleva I. V., Semantika gazeley Babura, M., 1982; Yoqubov H., Zahiriddin

saltanatini himoya qilish va uni saqlab qolish uchun astoydil harakat qilib, Shayboniyxonga qarshi bir necha yil davomida muttasil kurash olib borsa-da, ammo mamlakatda hukm surgan og'ir iqtisodiy tanglik va siyosiy parokandalik sharoitida maqsadiga erisha olmaydi. Temuriylarning to'xtovsiz janglari va og'ir soliqlaridan toliqqan xalq Boburni qo'llamadi va u Movarounnahrni tark etishga (1504 yil iyun) majbur buladi. Bobur 200—300 navkari bilan Hisor tog'lari orqali Afg'onistonga o'tadi va u yerdagi ichki nizolardan foydalanib G'azni va Kobulni egallaydi. Bobur Kobulni egallagach, mustaqil davlat tuzishga jadal kirishadi, qo'shinni tartibga keltiradi, qattiq ichki intizom o'rnatadi. Kobulga, umuman Afg'onistonga Bobur o'z yurti kabi qaradi, qurilish, obodonlashtirish, kasbu hunar va qishloq xo'jaligini] rivojlantirish ishlarini boshlab yuboradi. «Bog'i Shahrora», «Bog'i Jahonoro», «O'rtabog'», «Bog'i vafo» va «Bog'i Bobur» kabi oromgoxlar tashkil etdi. Shahar ichidagi Bolo Hisor qal'asini o'z qarorgohiga aylantirib, uni qayta ta'mirlatdi, yangi imoratlar qurdirdi va oilasi bilan shu qal'ada yashadi. Uning Humoyun, Gulbadanbegim, Komron va Hindol ismli farzandlari shu yerda tug'iladi. 1506 yil bahorda vafot etgan Qutlug' Nigorxonim Mirzo Ulug'bek shu yerda bunyod ettirgan «Bog'i Navro'ziy»ga dafn etiladi. Bobur Afg'onistonda bir fotih sifatida emas, balki shu yurt, el obodonligi va ravnaqi uchun jon kuydirgan tadbirli hukmron sifatida qizg'in faoliyat ko'rsatdi, uning manfaatlari yo'lida odilona va oqilona ish tutdi. 1507 yil boshlarida Bobur Hindistonga yurish boshlaydi. Ammo, bu urinishi muvaffaqiyatsiz tugab, yana poytaxt Kobulga qaytadi. 1519 yil bahoriga kelib Bobur Hindistonni zabt etish rejalarini amalga oshirishga kirishadi va keyingi 5—6 yil davomida bir necha yurishlar uyushtiradi. Nihoyat, 1526 yil aprelda Panipatda asosiy raqibi, Dehli sultoni Ibrohim Lo'diyning yuz ming kishilik qo'shinini 12 minglik askari bilan tor-mor qiladi hamda Dehlini egallaydi. Oradan ko'p o'tmay, ikkinchi yirik hind sarkardasi Rano Sango ustidan ham zafar qozonib, Shimoliy Hindistonning Bengaliyagacha bo'lgan qismini o'ziga bo'ysundiradi. Agrani o'ziga poytaxt sifatida tanlagan Bobur katta qurilish va obodonchilik ishlarini boshlab yuboradi.¹²²

Xulosa qilib aytganda, Bobur mana shunday jang-jadallar bilan o'z yurtini markazlashgan davlatga aylantirolmagan bo'lsa-da, Hindistonda uch yarim asrga yaqin hukm surgan qudratli boburiylar sulolasiga asos soladi. Bobur Hindistonda ham, xuddi Afg'onistonda bo'lganidek, ko'plab ijtimoiy-xayrli ishlarni amalga oshirdi, mamlakat taraqqiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Tarqoqlik va parokandalikka, o'zaro ichki nizo, qirg'inlarga barham berib, viloyatlarni birlashtirdi, markazlashgan davlatni mustahkamlash va yurtni obodonlashtirishga, ilmu hunar va dehqonchilikni rivojlantirishga katta e'tibor qaratdi. Qurilish ishlariga boshchilik qildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Abdulahad Muhammadjonov, Abdurashid Abdugafurov O'zME
- 2.Azimjanova S. Indiyskiy divan Babura. T.: Fan, 1966.
- 3.Manba <https://tafakkur.net/zahiriddin-muhammad-bobur.haqida>

¹²² Xayriddin Sulton. Boburiynoma. -T.:1996;

4. Azimjonova S, Zahiriddin Muhammad Bobur, Maqolalar to'plami, T., 1995;
5. Hasanxoja Nisoriy, Muzakkiri ahbob, T., 1993;
6. Xayriddin Sulton. Boburiynoma. -T.:1996;